

Bijeenkomst van RHC's over klimaat, conservering en gebouwen/installatiebeheer Donderdag 23-11-2017, ten huize van het BHIC te Den Bosch

Organisatie

Gabriëlle Beentjes (Nationaal Archief) en Adrie Wijgers (BHIC)
Verslag Alexandra Daniëls (Metamorfoze)

Deelnemers

Namens de Groninger Archieven: Ytje Krol en Sjors Kampen
Namens Tresoar: Tjeerd de Jong
Namens het Drents Archief: Jan de Lange (Anniek Anninga is verhinderd)
Namens het HCO: Janneke Woning en Peter van Schaik
Namens het Gelders Archief: Leo van Wijk
Namens het Utrechts Archief: Elly Pouwels, Harro Grondman en Luuk Boessenkool
Namens het Noord-Hollands Archief: Frederike Leffelaar
Namens het Nationaal Archief: Gerrit de Bruin, René Gardien, Ad de Jong en Ted Steemers
Namens het BHIC: Jan Sanders, Peter Coret, Rudy van Heijnsbergen
Namens het Zeeuws Archief: Angelique Groenewegen
Namens het RHCL: Jack van Kronenberg

Introductiespel: Wat kun je doen om je collectie zo snel mogelijk om zeep te helpen?

In groepjes wordt deze vraag benaderd vanuit vier thema's.

Collectie: geen kenmerk, schoolklassen in depot, open deurenbeleid, veel fysieke raadpleging, geen huisregels (vulpen, roken, eten en drinken), hoge RV (70% en hoger), hoge temperatuur (25-30 C, met veel schommelingen), houthoudende dozen met metaal, zure omslagen, tentoonstellingen in de zon, geen schoonmaak.

Organisatie: klimaatinstallatie uit, deuren open, specialisten ontslaan, materiële verzorging stoppen, studiezaal erbij, originelen aanbieden, huisregels afschaffen, gebouwonderhoud stoppen, archivarissen aannemen.

Gebouw: geen waterdetectie, niet voldoen aan Archiefwet, tapijt in depot, geen quarantaine, alles in bananendozen, verlichting met Uv-straling, geen filters, geen GBS of klimaatbeheersing, vrije toegang door publiek, geen deponhygiëne.

Klimaat: hoge temperatuur (boven de 25 C) en RV (boven 70%), T en RV fors laten fluctueren, installaties weg en deuren open, zelfbediening in depot, geen onderhoud meer doen, filters niet vervangen, in het depot eten, drinken en roken.

Conclusie: vanuit welke hoek je het ook benadert, er is één grote gemene deler. Een goed depot (met klimaatbeheersing en luchtzuivering) is essentieel voor de collectie. Conserveringsspecialist of gebouwenbeheerder, voor ieder zijn de belangen eender.

Presentatie door Leo van Wijk over het klimaat en de luchtzuivering in het gebouw van het Gelders Archief te Arnhem

- Het is een A++-gebouw van 40-40-22m3 (35.200m3). Het gebouw is ontworpen op de logistiek en op de maten van de stellingen. Buiten het centrum van Arnhem is de grond veel goedkoper.
- Begane grond bestaat ten eerste uit publieksruimten en ten tweede uit quarantaine en een behouds- en restauratieatelier.
- Daarboven vijf verdiepingen met elk twee depots á 600 m2 (plus kantoorruimte); op de bovenste etage is tevens de technische ruimte met plofdak. Elk depot heeft 7.3 km1 capaciteit, maar vanwege de liggende berging van bijzondere formaten en de oppervlaktes van de AV-kluis, de technische ruimte en de scanruimte bedraagt de netto depotcapaciteit 60 km1. Er is ook een calamiteitendepot met een aparte luchtafvoer.

- Er is een luchtzuiveringsinstallatie voor alle depots; elk depot kan afgekoppeld worden van het systeem.
- Twee ontdekkingen in de eerste vier jaar:
 1. Lekkage van lasnaden in de pijpleidingen van de klimaatinstallaties in de technische ruimte. De bron van de lekkage was moeilijk op te sporen omdat de pijpen waren ingepakt. Nadat de pakking was verwijderd bleken meerdere lassen doorgeroest. Er blijkt geen Nederlandse normering te zijn voor het lassen van pijpen. De betreffende leidingen zijn compleet vervangen.
 2. De zuurstofreductie in de depots is stopgezet. De gedachte was dat in de depots (á 600m²) de brandveiligheid door zuurstofreductie op het beste niveau zou komen (zuurstofreductie had geen rol in het collectiebeheer). De praktijk wees uit dat de machine die het zuurstofpeil regelde veel herrie maakte, de medewerkers zich onwel voelden in de depots, de energiekosten hoog waren en de leverancier onvoldoende onderhoud pleegde. De machine is daarom uitgezet. Zonder deze zuurstofreductie is de brandveiligheid nog steeds goed omdat de grootste bedreiging (kortsluiting) wordt geminimaliseerd doordat de elektriciteit in de depots alleen aangaat bij aanwezigheid van een medewerker en door de aanwezigheid van aspiratieleidingen (die speuren naar rookontwikkeling).

Naar aanleiding van vragen en opmerkingen:

- Hoe lang kunnen de depots zonder klimaatbeheersing? In een warme zomer zal het, bij totale uitval van de klimaatbeheersing, naar verwachting 3 á 4 dagen duren voordat de temperatuur in het depot gaat stijgen, mits de deuren gesloten blijven.
- Monitoring van het klimaat vindt plaats door twee eigen facilitair-medewerkers en op de achtergrond het installatiebedrijf (24/7). De restaurator speelt geen rol in de klimaatbeheersing of het GBS.
- Het Gelders Archief valt niet onder het RVB. Het gebouw is eigendom van het Gelders Archief en de benodigde elektrotechnische en werktuigbouwkundige kennis wordt ingehuurd. Doordat het RVB geen bemoeienis meer heeft is er ruimte voor een eigen aanpak; de risico's zijn echter ook voor eigen rekening.

Presentatie door Tjeerd de Jong over klimaat in context het Kolleksjesinstrum Fryslân (KSF) te Leeuwarden

- Over het klimaat vroeger, nu en in de toekomst. De publicatie van Thompson (jaren 1970) vormde de start van klimaatbeheersing.
- Tresoar is archiefbewaarplaats in de zin der wet en beheert tevens de provinciale bibliotheek, waaronder de boekerij van de Universiteit van Franeker.
- Kort geleden heeft het Kolleksjesinstrum Fryslân (KSF) zijn deuren geopend en worden er de collecties van een viertal Friese musea plus 6000m¹ (van de in totaal 14.000m¹) boeken van Tresoar bewaard. Het gebouw meet 2000m², en bestaat uit drie depots (waarvan twee met mezzaninevloer) die per elektrische heftruck toegankelijk zijn. (N.B. De capaciteit van het gebouw is moeilijk in strekkende meters uit te drukken, doordat de opslag van de ca. 500.000 objecten op andere wijze wordt gemeten dan in een archiefbewaarplaats). Het gebouw is ontworpen volgens het Deense model, zodat er geen installaties zijn voor de klimaatbeheersing. Het Rijksmuseum en de RCE zaten in de denktank van het KSF. Het onderhoud van het gebouw is voor vijftien jaar uitbesteed aan de aannemer.
- Tjeerd is een van de beheerders van het KSF. Hij ziet bezwaren in het gebouw, want zijns inziens zijn de omstandigheden voor het bewaren van zoveel verschillende soorten materiaal niet divers genoeg.
 - (1) Er is maar één klimaatzone. De ruimten in het KSF worden d.m.v. diverse detectiemiddelen gemonitord op de aanwezigheid van plaagdieren (extern bedrijf).
 - (2) Er vindt zeer eenvoudige monitoring plaats, met één voeler voor temperatuur en relatieve luchtvochtigheid op een vast punt in elk depot die via het gebouwenbeheerssysteem wordt

afgelezen. Door deze beperkte meting wordt geen volledig beeld verkregen van de klimaatsituatie in de gehele ruimte. Dat roept vragen op als: wat zijn T en RV bij de bovenste stellingen en planken, langs de muren, op vloerniveau etc.?

(3) Er is geen monitoring op luchtkwaliteit. Daarom is er geen zicht op emissies van objecten en de luchtkwaliteit als geheel, terwijl het bekend is dat uit allerlei materialen gassen kunnen emitteren, wat de vraag oproept welke invloed deze gassen op andere materialen hebben.

- In de depots ruikt de lucht niet altijd goed. Tjeerd zet vraagtekens bij de huidige monitoring en wil deze graag uitbreiden: meting op meerdere punten in de depots, over een periode van minimaal 1 jaar plus de registratie / meting van luchtkwaliteit. Daartoe moet hij de vier andere partners meekrijgen en de raad van bestuur. Dat is moeilijk, want naar verhouding zijn de andere vier partners er op vooruit gegaan in het KSF. Maar naar de maatstaven van de archiefbewaarplaats, die Tresoar ook is, zijn de klimaatomstandigheden in het KSF niet voldoende om er behalve de boeken ook archivalia op te slaan. De belangen zijn dus divers. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de kennis inzake passieve conservering en klimaat per deelnemende instelling verschilt. Naarmate men minder kennis heeft van passieve conservering, klimaat en de impact ervan op objecten en materialen, maakt men zich minder snel zorgen, of is men eerder tevreden.
- Tjeerd vraagt zich concluderend af: is het Deense model überhaupt wel toepasbaar voor archiefbewaarplaatsen in Nederland? De reden van de bouwkundige aanpak in Friesland waren de kosten. Is 'duurzaam' hiermee gereduceerd tot 'goedkoop'? Het KSF heeft geen infrastructuur om alsnog klimaatbeheersingsinstallaties aan te leggen. Het gesprek gaat verder over de ruimte voor interpretatie die de verschillende artikelen van de Archiefregeling (27, 38, 51, 52) bieden.

Naar aanleiding van vragen en opmerkingen:

- Het is de vraag of het gebouw aan de arbo-normen voldoet.
- <http://levs.nl/plugins/files/download.php?file=brochure-goedkoop-duurzaam-depot.pdf>
- <http://levs.nl/plugins/files/download.php?file=project-kolleksjesintrum-fryslan.pdf>

Presentatie door Ted Steemers over moderne trends in klimaat en collecties

- In de huidige trends in klimaat & collecties vormt niet de collectie het uitgangspunt, maar de financiën en de eindigheid van de fossiele brandstoffen. In de museale wereld is er voor klimaatomstandigheden meer ruimte dan onder het regime van de Archiefwet. Conserveringsklimaatklassemonitoring toont aan dat dat niet werkt. Het probleem is dat, hoewel de praktijk uitwijst dat er schade aan de collectie ontstaat, de theorie een 'bewezen veiligheid' geeft en daarom overeind blijft. Dat is de omgekeerde wereld. Want waar schade wordt geconstateerd krijgt nu het object de schuld ('te fragiel') of wordt de extra schade ineens acceptabel genoemd. Een niet nader genoemde dissertatie gaat in op deze theorie, maar ontbeert wetenschappelijke grond, trekt ondeugdelijke conclusies en is daarom schadelijk voor erfgoedinstellingen en hun collecties.
- De oude aanpak is niet heilig. Waar verbeteringen mogelijk en zinnig zijn moeten we ze niet belemmeren. Maar er zijn talloos veel factoren van invloed op de fysieke gesteldheid van een collectie en dat maakt het moeilijk om een goed onderbouwd totaalbeeld te geven. Vergeet niet: objecten zelf hebben ook een (autonome) werking, los van het klimaat en de beheersing ervan.
- Het vreemde en onbevredigende is dat het in stand houden van een fysieke collectie als een financieel probleem wordt ervaren, maar er geen vragen worden gesteld bij de kosten en baten van digitalisering.
- Archiefbewaarplaatsen zijn gebouwd om met een klimaatinstallatie en door middel van luchtzuivering een collectie van heel specifiek materiaal gezond te houden; gebouwen volgens het Deense model niet. Het stilleggen van klimaat- en luchtzuiveringsinstallaties in een

archiefbewaarplaats is daarom geen optie; dat zal op termijn zeker het einde betekenen van de collectie. Intussen sijpelen de (ruimere) aanbevelingen uit de museumwereld door in de archiefwereld, en dat is geen gunstige trend.

- Het Nationaal Archief moet een duidelijke positie innemen in de discussie over klimaat en luchtzuivering, en moet de RHC's (plus Gelders Archief, die niet onder het RVB valt) de weg wijzen welke onderzoeken deugdelijk zijn en welke gedachten het navolgen waard zijn. Het uitgangspunt is, moet zijn en moet blijven: de collectie. Ted schijft een artikel over dit onderwerp en zal er in het Convent een presentatie over geven.
- Bij het opstellen van de nieuwe Archiefwet en de Informatiewet moet specifieke aandacht zijn voor, en betrouwbare kennis voorhanden zijn over klimaat en luchtzuivering. We moeten niet alleen op de kennis van de RCE vertrouwen, want die beheert geen archiefbewaarplaats. Eigen, actuele kennis bij de grotere archiefbewaarplaatsen (RHC'S) en uit vakliteratuur over de collectie en de kosten van beheer en behoud is nodig.